

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на тема

Концепцията *анандамая коша* според Ади Шанкарачаря

Дисертацията е представена от Антония Иванова Начева, редовен докторант в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, ФКНФ, Катедра „Класически Изток“ по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност 05.04.06 Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Индийска литература и култура), със заповед за зачисляване № РД 20-71 от 17.01.2020, за присъждане на научната и образователна степен „доктор“

от проф. д-р Гергана Руменова Русева, СУ „Св. Климент Охридски“, ФКНФ, Катедра „Класически Изток“

Представените от Антония Начева документи – дисертация, автореферат, автобиография, публикации по темата на дисертацията (докторантката е публикувала шест научни статии по темата на дисертацията), участието ѝ в конференции в различни академични институции (има седем участия в научни конференции и форуми, организирани от СУ „Св. Климент Охридски“, Университета по библиотекознание и информационни технологии – София, Chinmaya Vishwa Vidyapeeth University, Ernakulam, India), протоколи от успешно взети изпити по изискванията за докторантски минимум, напълно отговарят по обем и съдържание на изискванията и демонстрират качествата на кандидата за защита на научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност 05.04.06 Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Индийска литература и култура) в катедра „Класически Изток“ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Една от основните концепции, разработени в коментарите и трудовете на Шанкара, е концепцията за различните вместилища (*коша*) на съзнанието, или на аза, *атман*. В нейните рамки влиза и концепцията за вместилището или тялото на блаженството (*анандамаякоша*). Тази концепция излиза на преден план в много от осъвременените йогически практики и достигането, боравенето с, развиването на това тяло на блаженството е основна цел на голяма част от занимаващите се с йога. Затова за практикуващите йога е наложително да прочетат поне едно широкообхватно и задълбочено изследване по темата, каквото липсва в световната индологическа литература. В индологическата наука дебатът за същността на *анандамаякоша* и идеите на Шанкара за него не е прекъсвал и е актуален и днес. С широкия обхват на изследваните древноиндийски текстове – *Веди*, основни *Упанишади*, *Брахмани*, *Брахмасутра* и коментарите на Шанкара върху някои *Упанишади* и *Брахмасутра*, и с

многого си анализи и отразяването на съществуващи вече анализи и мнения сред индолозите, дисертационният труд на Антония Начева е призван да запълни тази празнина. Изисква се голяма смелост (а може би и значителна доза незнание (като Начикетас – „незнаещия“, който достига до прага на бога на смъртта, Яма, и научава от него за това какво става с човек, когато умре), за да се захване човек с толкова сложна и дълбока тема, още повече човек, който не е индолог и не познава езика санскрит. Затова поздравявам докторантката и нейния ръководител проф. д-р Милена Братоева за смелия избор на тази тема и за завършването на това широкообхватно изследване.

Познавам Антония Начева от докторантския ѝ изпит, на който се представи блестящо, като имаше свои анализи в разработката на изпитната тема, а също и цитираше с ерудиция множество задълбочени индолози. Антония Начева е завършила Национална природо-математическа гимназия „Акад. Любомир Чакалов“ с профил химия. Впоследствие завършва бакалавърската си степен в Химикотехнологичен и металургичен университет – София и е инженер биотехнолог. Тя е и магистър по фин органичен синтез от Химикотехнологичен и металургичен университет – София и е защитила и втора магистърска теза в Hahn Meitner Institute – Berlin, Germany, Department of Trace Elements in Life Science. Това последователно образование в полето на химията е белег за научния потенциал на докторантката и нейната способност да учи и обмисля, да се задълбочава, да анализира и синтезира идеи, преживявания, опит.

Това е и моето наблюдение върху нейната работа през тези реално четири години – Антония Начева прояви много задълбочен интерес към разработването на темата си, към която до голяма степен се насочи сама. Докторантката е изкарала няколко курса по йога и веданта и курс за учител по йога в Индия и е практикуваща йогини, като води и различни курсове по йога. Съвсем закономерното ѝ желание беше да свърже заниманията си с йога с едно много по-дълбоко разбиране – това на науката и научните изследвания върху идеите на Шанкара и идеите на самия Шанкара, както и на древноиндийската канонична литература, на която той се опира, за състоянията на съзнанието и техните „вместилища“ или тела, до голяма степен осъзнавани, създавани, развивани в рамките на различни йогически практики. В началото, преди да е прочела основните трудове и разработки на учените по темата на дисертацията, тя се опираше преди всичко на съвременните практически йога учения (незадължително обвързани с по-древните) и на по-популярните и популистки (често неверни поради неточност) схващания за йога и по-специално за различните *коша*, които предлагат тези учения. Постепенно обаче разви критическо мислене и с радост отбелязвам, че почти не се срещат популизми в нейната работа.

Друга трудност пред един неиндолог, навлизащ „в дълбокото“ на индологията, е непознаването на някой от индийските езици, в случая е необходимо добро владение на санскрит. Макар и Антония Начева да посещаваше курса ми по санскрит (всъщност

спорадично), тя не успя да натрупа достатъчно знания дори да изписва правилно транслитерациите, да знае къде да ги провери, какво остава за познаването на строежа на сложните думи и как се определя тяхното значение. Това налага, разбира се, тя да борави само с преводи от санскрит на английски или само с някои научни преводи на български език, което и прави. Това, че не работи като преводач с оригиналите, от една страна, не ѝ позволява да се съсредоточи и задълбочи във фините нюанси на значенията, но пък от гледна точка на спестяването на време от превода на една или друга строфа от санскрит, тя има възможност да разгледа много широк корпус от текстове, което и прави.

Дисертацията на Антония Начева е резултат от дългогодишния ѝ и последователен интерес към темата, както теоретичен, така и практически. Доказателство за задълбочения ѝ интерес са и шестте ѝ публикации по посочената проблематика, участието ѝ в множество конференции и други академични прояви. Правят впечатление ентузиазмът, отдадеността и енергията, с които докторантката се захваща с разработването на своите статии, доклади, трудове и с които участва в академичния живот в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и не само.

Трудът на Антония Начева се фокусира върху концепцията за петте вместилища на душата (*панчакоша*) и по-специално върху *анандамаякоша* („вместилище, състоящо се от блаженство“), както тя е представена в трудовете на Шанкара (VIII – IX в.), основоположник на учението адвайта веданта. За да изясни същността на *анандамаякоша*, което е основната цел на дисертацията (както е посочено в увода), докторантката изследва значенията на двата компонента на сложната дума – *анандамая* и *коша*, в *Ригведа*, *Атхарваведа*, *Брахманите*, *Упанишадите*, *Брахмасутра*, *Гаудападакарика*, *Бхагавадгита* и на самата сложна дума в коментарите на Шанкара върху основните *Упанишади*, *Брахмасутра*, *Гаудакарика* и *Бхагавадгита*. Антония Начева си поставя четири задачи (Увод, с. 10–11): 1. Проследяване на значенията на *панчакоша* и *анандамаякоша* в *Таиттирия упанишад* и анализ на коментарите на Шанкара върху тази *Упанишад*; 2. Разглеждане на развитието на семантиката на думите *ананда* и *коша* от *Ведите* до коментарите на Шанкара включително; 3. Анализирание на коментара на Шанкара върху глава *Анандамаядхикарана* от *Брахмасутрабхашя* (1.1.6) и 4. Разглеждане на всички *коша* за изясняване на цялостната концепция за *панчакоша* („петте вместилища“) на душата и оттам – за изясняване на положението на *анандамаякоша* в рамките на тази концепция.

Дисертацията е с общ обем 365 страници, от които 351 страници основен научен текст и се състои от Съдържание, Списък на съкращенията, Увод, пет глави, всяка разделена стройно и ясно на глави и подглави, Заключение, Научни приноси и Библиография. Съдържа две цветни таблици, изготвени от докторантката.

Трудът е добре структуриран, което допринася за постигането на основните цели и задачи на изследването, посочени ясно в **Увода**. Авторката е добре запозната с обширната литература по темата на дисертацията. В раздела Библиография посочва 155 заглавия на специализирана литература по изследваните въпроси и 15 заглавия на извори, които анализира.

Освен целите, задачите и обхватът, за които стана дума по-горе, в увода точно са посочени и методологията, и структурата на дисертацията. Изследването е преди всичко текстологично, като авторката анализира горепосочените текстове, както и екзегезиса, който прилага Шанкара. Авторката подхожда към въпроса, като прилага съпоставителен, етимологичен, семантичен и дискурсен анализ и подхожда интердисциплинарно, прилагайки достижения на философията, културологията, антропологията и историята, където е необходимо. Тук е направен обзор на множеството изследвания, обвързани с темата на дисертацията, и са посочени обектът и предметът на изследването. Обектът и предметът на изследването не са посочени коректно – обектът на изследването, както е видно и от заглавието, е *анандамаякоша* според трудовете на Шанкара, а предметът са самите коментари на Шанкара. Уводът представя добре стройно разработения и логически последователно изграден труд.

В **първа глава** са систематизирани и разгледани основни изследвания на житията на Шанкара и е предложено кратко описание на живота му. Последователно са разгледани основните изследвания върху датирането на Шанкара (живял най-вероятно, както посочва докторантката, в периода 780 – 820 г.). Тук дисертантката обосновава своя избор на изворите, като посочва заключенията от прилагането на различни стилометрични и други методи за изясняване на авторството на Шанкара на древни текстове.

Втора глава изследва етимологията и семантичното развитие на думите *ананда* и *коша* в подходящо подобрите извори. Тук Антония Начева много последователно проследява значенията в изворите, систематизира ги и ги отделя едно от друго, като ги свързва и с други важни за древноиндийската мисловност концепти: *ананда* с *тапас*, *сома*, *раса*, *атман*, *брахман*, *амрита*, *видя*, *праджна* и др. и състояния на съзнанието като *савикална самадхи* и дълбок сън без сънища, а *коша* – със *сома*, ритуалния съд (за *сома*), *антарикиша* (въздушното пространство) и вътрешното пространство в сърцето, със сърцето като вместилище на *атман* и др. Тук е разгледана и идеята за *панчакоша* на учителя на Шанкара, Гаудапада.

С темата си „Концепцията за анандамая коша (*ānandamayakośa*) съгласно коментарите на Шанкара към Таиттирия упанишад (*Taittirīya Upaniṣad*)“ **трета глава** се

явява централна за Дисертацията и със своите повече от сто и трийсет страници и шест подглави, всяка с много подглави, представлява основния корпус на изследването. В първата подглава са разгледани структурата и съдържанието на *Таиттирия упанишад*. След това, във втора подглава са описани и разяснени с много вещина методите на екзегезис, използвани от Шанкара в коментарите му към Таиттирия упанишад. След това в следващите подглави (от 3.3 до 3.5.) много задълбочено, логично и изчерпателно е направен анализ на различните части на Таиттирия упанишад и коментарите на Шанкара към тях. Тук са анализирани и откъси от други Упанишади, цитирани от Шанкара при изясняване на смисъла на Таиттирия упанишад. Както посочва Начева частта *Анандавали* съдържа основата на доктрината за петте *вместилища* или петте *тела* (*атман*). Авторката достига до извода, с който съм напълно съгласна, че според Таиттирия упанишад и коментара на Шанкара върху нея последователното преживяване на тези пет тела е като вътрешен ритуал, който води до неспирно блаженство (*ананда*) и до интегриране на всички тела в едно преживяване. Тук е описан и процесът по изграждането на вътрешния олтар отвън навътре – от *аннамая коша*, *вместилището/тялото*, състоящо се от храна), навътре към *анандамая коша* (това, състоящо се от блаженство). Изследвано е и преминаването през петте *вместилища/тела* до най-съкровено, това на блаженството. В подглава 3.2. е друга идея – тази за преживяване и отхвърляне на идентификацията с различните *коша*, чрез аскеза, *тапас* или (себе)познание, *йогакшема* „запазването на придобитото“ и *самаджна* „задълбоченото разбиране“ за присъстващия в тялото *брахман*. Тук е разгледана и основната концепция на адвайта веданта за сливането, идентичността на *атман* и *брахман*. Подробно е разяснено и схващането за Ишвара – *сагуна брахман* („*брахман* с качества“), който е *вместилището* на *ниргуна брахман* (*брахман* без качества). Докторантката умело борави с представите за различните обвивки като различни състояния на съзнанието и приравнява предпоследната стъпка до просветлението с изпълването на *анандамая коша*, в което човек се слива или преживява *сагуна брахман* със състоянието *савикална самадхи*, а последната стъпка – пълното отъждествяване на *атман* и *брахман* – с преживяването на *ниргуна брахман* и състоянието *нирвикална самадхи*. Тази глава е детайлно и много задълбочено разработена. Антония Начева показва завидни изследователски умения и способност да анализира и обобщава. При изследванията в тази трета, а и в четвърта глава освен научния ѝ ръководител много е помогнал и практическия опит на докторантката,

защото той предполага по-дълбоко вникване в значенията на понятията, особено на онези, които са обвързани с медитативна практика, себепознание и аскеза.

Заедно с трета и четвърта глава има не по-малка значимост. Тя изследва концепцията за *анандамая коша* в коментарите на Шанкара върху *Брахмасутрабхашия* 1.1.6. За по-голяма пълнота са разгледани основните философски идеи в *Брахмасутра*, както и връзката на тези идеи с идеите на по-старата школа пурва миманса. Тук е представен и петстъпния диалогичен формат на Шанкара за водене на философски спор. Докторантката предлага нова интерпретация на въпроса за идентичността на *анандамая коша* с върховния аз (*атман*). Според нея в идеите на Шанкара е видим синтез на нивото на преживяването – тяхната идентичност или различие е свързано с преживяването по време на медитация на преминаването от проявеното към непроявеното и обратно – от непроявеното към проявеното. В този смисъл състоянията преливат едно в друго. Според Начева „Анандамая коша не е брахман, но съдържа брахман, и е воалът, последната стъпка към единението с абсолюта, или е единението, извор на блаженството във форма.“ (автореферат, стр. 31).

Пета, последна глава в разработката разширява малко фокуса на изследването , за да постави изследването на *анандамая коша* в неговия логичен контекст – концепцията за петте вместилища/тела (*коша*). Тук са анализирани текстовете *Атмабодха* и *Вивекачудамани*, традиционно приписвани на Шанкара, на неговите коментари върху главата за блаженството (*Брахманандавалли*) към *Таиттирия упанишад*, към *Брахмасутра* 1.1.6 и откъси от основните *Упанишади*. Докторантката посочва, че вместилищата/телата/обвивките (*коша*) имат за най-вътрешна същност своята първопричина *атман* и са живи и чувстващи от неговата енергия на съзнаването. Но идентификацията с тези обвивки трябва според Шанкара да бъде разпозната и отхвърлена. Тук докторантката извежда и връзките между същностите в микро- и макросвета и посочва, че *пранамамая, маномая и виджнанамамая коша* съответстват на *хиранягарбха* или „имация златна утроба (Брахман)“, т.е. появилия се от златна утроба (от златно яйце) Брахман, който създава света.

Заключението е кратко и ясно и поради това, че след всяка глава има обобщение, тук коректно са представени научните приноси на разработката.

Имам няколко препоръки, които според мен ще допринесат за още по-високата научна стойност на труда.

1. Струва ми се, че разработката само ще спечели, ако след увода се отдели глава „Изследвания по темата“, в която да се включат: А) подглавата „Изследвания по темата“ от увода; Б) частите, присъстващи в подглавата „Цели и задачи“, които посочват коя от задачите, които си поставя докторантката, в кои научни трудове се разглеждат и В) библиографията, описана пълно и подробно в отделните глави и в обобщенията на всяка от главите. Предвид големия брой на обвързаните с темата научните трудове, които Антония Начева е разгледала и класифицирала, подобна глава би била много полезна за бъдещите изследователи на темата.

2. Когато четох края на много подробно разработената подглава 2.1, видях, че на стр. 83-85 е разгледано значението на думата *ананда* в недуалистичните тантрически традиции на Кашмир, които няма как да са оказали влияние на Шанкара, защото са по-късни (както посочва и Антония Начева по-нататък в работата си). Същевременно появите в епоса се изчерпват с изречението „В епосите *ананда* е антоним на *śoka* (страдание) и също синоним на *duḥkābhāva*, отсъствие на страдание¹⁶⁴.“ (стр. 85), а в бележка 164 се очаква да разберем кой е изказал тази мисъл, но тя всъщност е за как в Няякоша се определя думата *ананда*. Следващото изречение също буди подозрения: „В будистката и джайниската¹ литература не се среща думата *ананда*, там отново се използва *sukha*.“ отново без позоваване. Нима докторантката е прегледала цялата будистка и джайнска литература и е открила, че в нея липсват думата *ананда* и нейни деривати? Следващото изречение: „В Рамаяна терминът се използва 35 пъти, а в Махабхарата 43 пъти, където означава просто радост.“ Докторантката ли е проследила тези значения и по кой превод? Следващото изречение „В Няя и Вайшешика състоянието на освобождение се описва като липса на страдание, но без позитивното чувство на *ананда*, блаженство.“ също ли е наблюдение на докторантката и от разглеждането на кои текстове на няя и вайшешика е направено това наблюдение? Тази последна страница на главата (85), а също и подглавата за кашмирския шиваистки тантризъм (83-85) не омаловажават огромния систематичен труд по цялостното ѝ разработване, но ѝ придават леко незрял вид и по мое мнение или трябва да се променят (с подходящи позовавания и допълнения) или да се премахнат от разработката.

Забележките, които имам към труда, до голяма степен произтичат от това, че докторантката не знае езика санскрит, но въпреки това използва множество думи от санскрит в транскрипция и в транслитерация. Излишното използване на санскритски думи дори там, където не са нужни, затруднява прочита (напр. на стр. 311 *адхя* трябва да е *адхя* и обозначава „глава или част (от произведение)“).

---

¹ Трябва да е джайнска или джайнистка.

По време на вътрешното обсъждане (а и преди това при разглеждане на статии на докторантката от колегите и на статии и глави от разработката най-вече от страна на научния ръководител) бяха отбелязани множество грешки от най-различно естество – правопис, синтаксис, стил, семантика, транслитериране на санскритските понятия и имена. За съжаление след видимо коригиране на работата все още има множество грешки, което до голяма степен отнема от научните стойности на труда. Ще дам тук малка извадка от многобройните неточности и грешки, които забелязах. Имам готовност да ги посоча на докторантката.

- Неправилно изписване на собствени имена и имена на произведения на санскрит: стр. 85 „Виджаснеи самхта“ трябва да е „Ваджасанеи самхита“; на стр. 38 *Махабхяса* трябва да е *Махабхашия*; на стр. 35 *капалсутра* трябва да е *Калпасутра*; на стр. 83, 112 „Индриани“ трябва да е Индрани. На стр. 78, 125 се появява „Накикетас“, на стр. 125 „Накикетачаяна“, на стр. 125 в бел. 221 – два пъти Накикетас, веднъж Накикетачаяна и веднъж Нацикетас. Правилното изписване „Начикетас“ се появява само веднъж в работата на стр. 118. *Катха упанишад* има научен превод на български език и би следвало докторантката да го прочете преди да анализира тази Упанишад. Добре е и да знае, че в санскрит няма фонема, която съответства на българското „ц“. На стр. 75 „Матреи“ трябва да е Маитреи; на стр. 41 Яджнавалка трябва да е Яджнавалкя.

Името Андрианич (Andriјanić) е дадено като: на стр. 353 веднъж Андрианич, 4 пъти Андрианич, а на стр. 51 три пъти Адрианич и само веднъж Андрианич.

- Някои грешки при изписване на думи от санскрит: стр. 248 *авиджна* (aviḥjñā) трябва да е *авиджнана*, стр. 93 „шкамбха“ трябва да е „скамбха“; стр. 46 „тити“ трябва да е „титхи“; стр. 195, 343 *саманджа*, *сманджа* (samāñjāḥ) трябва да е „самаджна“ (*samāñjā*); стр. 82 бел. 155: „виджнамая“ трябва да е „виджнанамая“; стр. 79 „изучените брахмини“ трябва да е „изучилите се брахмани“ или „обучените брахмани“, на стр. 92 „брахмините“, трябва да е брахманите; на стр. 75 „брамин“ трябва да е „брахман“; стр. 40, 41 *саньяс* трябва да е *саньясин*; на стр. 44 *санася* трябва да е *саньяса*; на стр. 36 *durmaṇa* трябва да е *durmaṇaḥ*; на стр. 34 „брахмачар“ трябва да е „брахмачарин“; на стр. 132 „риг“ трябва да е „рич“; на стр. 44 „ванапраща“ трябва да е ванапрастха; на стр. 76 „Гандарвите“ трябва да е „Гандхарвите“; на стр. 69 *яджмадн*я трябва да е *яджамана*; на стр. 69 Катурмася трябва да е Чатурмася *Cāturmāsya* (вид жертвоприношение). На стр. 68 вместо *праджна* („мъдрост“) трябва да е *праджа* („същество“, „потомство“, „раждане“).

На стр. 69 се казва: „По отношение на тялото златното лице в сферата на слънцето (*пуруша*) е и Индра, който се отъждествяват с лицето в дясното око, а съпругата на Индра в лявото око.“ Това е много неподходящ превод на думата *person* от английски в този контекст. *Пуруша* означава „човек“.

- Посочено неправилно значение на някои композити: На стр. 78 се казва: „ānandarūpās, букв. придобиват форми от блаженство“. Сложната дума ānandarūpāḥ (мн. ч. м.р.) е *бахуврихи* или детерминативен композит, който би трябвало да се разгърне така: (te prajāḥ /ānandarūpās) тези същества, чиято форма е блаженство(то).

На стр. 33 е посочено: „Śivaguru означава учителя Шива“. Śivaguru е *бахуврихи* композит и означава „[този], чийто учител е Шива“.

Преводът на *satcidānanda* като „съществуване в истина и блаженство“ на стр. 18 е неправилен. *Сатчидананда* най-вероятно е *двандва* композит, в който компонентите на композита са равноправни. Думата *сат* означава „съществуващ(о)“, „истина“, *чит* „съзнание“, „ум“, *ананда* – „блаженство“. Дори и да не се разглежда като *двандва* композит, обикновено последната дума е опорна и определяна от предишните.

- Непоследователно задаване на рода на някои думи: Упанишад: (напр. стр. 199 „целия Таиттирия упанишад“, стр. 202 „на изследваната Упанишада“). Правилно е да е в женски род и да е Упанишад. На стр. 86 „*Атман*, проявяваща се като *дживатма* (jīvātmā)“. Думата *атман* е от м.р. На останалите места в текста е употребена правилно.

- Неправилно позоваване и цитиране: На стр. 82 е посочено „По-късно през II век терминът *раса* се използва, за да назове оформяща се естетическа категория, назоваващ естетическа наслада в древния санскритски театър, **чийто произход, както проследихме**, се корени в разиграването на митовите в различните ритуални мистерии.“ Всъщност в труда на Антония Начева подобно проследяване липсва. Такова има в труда на проф. Братоева, на който се позовава докторантката.

На стр. 74 се казва: „В БАУ 3.4 се прави връзката между състоянието на дълбок сън и *ананда* или състоянието на изгубване на съзнанието, което Оливъл свързва с оргазменото преживяване. БАУ 3.4 изобщо не споменава *ананда* и се отнася до друго.

При цитирането на откъс от българския научен превод на *Мандукя упанишад* на стр. 80 има три грешки, всяка от които може да доведе до двузначност.

На стр. 79 се казва: „В този откъс е използвана санскритската дума *nānandayate*, която Братоева превежда като „наслада“, а Оливъл (1998: 467) като „сексуално удоволствие“.“ Всъщност думата *nānandayate* е спрегната глаголна форма с частицата за отрицание и проф. Братоева я превежда като „не изпитва наслада“.

На стр. 83 бел. 158 е „Виж бележки 12, 13, 14“, всяка от които изброява множество научни статии и книги с най-разнообразна тематика. Тази бележка не подпомага с нищо прочита на труда.

На стр. 349 „дуалната адвайта“ букв. означава „дуалната недуална“ (би трябвало да е „дуалната веданта“); На стр. 37 е казано „В подкоментарите на коментарите на

Гаудапада към Мандукя упанишад (Māṇḍūyopaniśadkārīābhāṣya²) Шанкара е изказал преклонението си пред учителите си, като не ги е споменал, което е в съгласие с традицията. Той ясно твърди, че е наследник на древна веданта традиция, която е усвоил от учителите си Говиндапада и Гаудапада.“

Въпреки множеството неточности и грешки, които задължително трябва да се отстранят при евентуално публикуване на труда, смятам, че работата е построена на много широка основа, научната ѝ стойност като единствено такова изследване е значима и надхвърля изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Трудът на Антония Начева вдъхновява с множеството цитати от древноиндийските канонични текстове и със самата тема, която е във фокуса на разработката – блаженството. То е изконно свързано с живота, всеки от нас го е преживял, но е и нещо, към което всеки от нас непрестанно се стреми. А освен това: *ānandaṃ brahmaṇo vidvān / na bibheti kadācana* „Познаващият блаженството на бр́ахман/ никога не се страхува“ (Таиттирия упанишад 2.4)

Приемам изводите и обобщенията, формулирани в заключителната част на всяка от главите на дисертацията, които имат приносен характер за науката и практическа стойност. Те показват еднозначно, че докторантката е изпълнила поставените изследователски цели и задачи.

Трудът на Антония Иванова Начева е изграден ясно и логично на много широка текстологична основа, има приносен характер за световната наука и съответства на критериите за докторска дисертация. Авторефератът отговаря по съдържание на дисертационния труд и точно и коректно отразява приносните му моменти.

Оценявам положително дисертационния труд и убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Антония Иванова Начева образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност 05.04.06 Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Индийска литература и култура).

Рецензент:

проф. д-р Гергана Русева

СУ „Св. Климент Охридски“

31.03.2024 г., София

---

² Липсват две к в изписването.